

مقاله پژوهشی:

گام‌هایی برای تحقق بایسته‌های نهادی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در آینده

20.1001.1.74672588.1401.6.23.2.3

ابراهیم لطفیان کریم^۱، محسن نوروزی^۲، الله مراد سیف^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۵

چکیده

توجه به اقتصاد و موضوعات اقتصادی انجام پذیرفته حکایت از اهمیت اقتصاد در دنیای امروز و در عین حال آسیب‌پذیری نظام جمهوری اسلامی از این رهگذر دارد. این پژوهش توسعه‌ای کاربردی است که از نظر رویکرد کیفی و از لحاظ روش، تحلیلی توصیفی است. این پژوهش تلاش کرده تا با واکاوی ادبیات و تحلیل محتوای اسنادی به روش وب و کتابخانه‌ای و نیز از خلال مصاحبه با خبرگان به ارائه نقشه راهی به منظور پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بپردازد. سوال اصلی آن چیستی الگویی است که ارتباط نهادی اجرایی و اقدامات اجرای بایسته‌های عملی تحقق سیاست‌های مذکور را مورد مذاقه و تاکید قرار دهد. بدیهی است هدف اصلی پژوهش نیز ارائه الگوی مذکور باشد. نگاشت نهادی، نمایی از وضعیت نهادهای فعال در یک حوزه خاص، به همراه روابط بین آنها و ابزاری است دیداری برای شناسایی و نمایش نهادهای کلیدی (رسمی و غیررسمی) و افراد درون و بیرون یک جامعه و اهمیت گروه‌های مختلف اجتماعی؛ بنابراین، نگاشت نهادی، فرایند بررسی و طراحی اجزای یک نظام و پویایی آنها و وابستگی‌های متقابل و تعاملات و روابط اجزاء و چگونگی گردش فعالیت‌ها را به نمایش می‌گذارد.

کلید واژه‌ها: اقتصاد مقاومتی، نهاد، سیاست‌های کلی

۱. دکتری مدیریت آینده پژوهی؛ مدیر کمیته آینده پژوهی نرم در مرکز رصد و آینده پژوهی دانشگاه جامع امام حسین(ع)

۲. دکتری مدیریت آینده پژوهی و نویسنده مسئول؛ رایانامه: noruzi.m92@gmail.com

۳. دکتری اقتصاد و دانشیار دانشگاه جامع امام حسین(ع).

مقدمه

اولین سیاست کلی با عنوان «سیاست کلی نظام اسلامی در دوران بازسازی» از جانب حضرت امام خمینی^(ره) پس از اتمام جنگ و برای دوران بازسازی ابلاغ شد. بعد از حضرت امام^(ره) تاکنون سیاست‌های کلی برنامه‌های دوم تا پنجم و نیز سیاست‌های کلی موضوعی متنوعی در زمینه‌های مختلف مانند صنعت، کشاورزی، امنیت سرمایه‌گذاری، حمایت از تولید ملی، اصلاح الگوی مصرف، انرژی، آمایش سرزمین و... از جانب رهبر معظم انقلاب ابلاغ شده که بیش از ۷۰ درصد این سیاست‌ها، حل مشکلات و رفع ضعف‌های اقتصادی را هدف گرفته است. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را می‌توان بیت‌الغزل کلیه سیاست‌های ابلاغی اقتصادی تاکنون دانست که با تجمیع تجربیات گذشته و براساس پیش‌بینی‌های آینده تدوین شده است.

شرایط کنونی نبرد اقتصادی شاید یکی از آخرین پرده‌های تهاجم همه‌جانبه غرب به ج.ا.ایران است که می‌تواند با هوشیاری و آمادگی، ایران را از این پیچ تاریخی عبور دهد. با وجود ابلاغ سیاست‌های اقتصادی در برهه‌های مختلف، توفیق زیادی در رفع نارسایی‌های اقتصادی حاصل نشده است و مشاهده می‌شود که با هر تکانه‌ای (مثبت یا منفی) وضعیت اقتصادی کشور به شدت متلاطم می‌گردد و اینچنین به نظر می‌رسد که طی حدود چهل سال عمر گران‌سنگ انقلاب اسلامی، به موازات ابلاغ سیاست‌های کلی در حوزه اقتصاد، اراده برنامه‌ریزی شده‌ای مبنی بر پیاده‌سازی، اجرای متناسب و همچنین پایش مرحله‌ای سیاست‌های یاد شده وجود نداشته و در نهایت آنچه در عمل دیده می‌شود این است که مسائل و مشکلات اقتصادی مورد نظر در سیاست‌های کلی، در بسیاری از موارد پابرجا مانده و به تبع آن سیاست‌های برنامه‌ای و موضوعی نیز به تناوب با عناوین متفاوت تنظیم و ابلاغ شده است؛ به عبارتی این چنین می‌توان گفت که به جای اینکه هر سیاست جدید اقتصادی، دنباله و مکمل سیاست‌های پیشین باشد، محتوای سیاست‌ها به دفعات با لحاظ تأثیرات زمانی تکرار شده است.

تحریم‌های قبلی ترامپ (رییس جمهور جنجالی ایالات متحده) و تصمیم وی برای به صفر رساندن فروش نفت ج.ا.ایران و مشکلاتی که در ادامه اقتصاد ایران را دچار

تکانه‌های نسبتاً شدیدی کرد و تداوم آنها در دوره کنونی و البته مسائلی که به دنبال افزایش مالیات و قیمت حامل‌های انرژی اتفاق افتاد بار دیگر ثابت کرد اقتصاد ایران نیازمند یک خانه تکانی اساسی و خروج از یک اقتصاد رانتی نفتی است. در اختیار داشتن و اجرای یک برنامه اقتصادی مبتنی بر مبانی اسلامی که تجلی آن در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی دیده می‌شود برای تداوم حیات نظامی جمهوری اسلامی امری ضروریست که کمتر به آن توجه شده است که در این پژوهش تلاش شده تا گوشه‌هایی از آن مورد توجه قرار گیرد. بدیهی است بی‌توجهی به موضوع بسیار مهم اقتصاد در دنیای امروز می‌تواند واجد تهدیدات ساختاری برای نظام‌های سیاسی باشد و تداوم حیات آنها را دچار مشکل اساسی کند.

سوال اصلی این پژوهش چستی الگویی است که ارتباط نهادهای اجرایی و اقدامات ناظر بر اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را مورد اشاره قرار دهد و در کنار آن تلاش شده تا به سوالاتی نظیر چستی تحلیل ذی‌نفعان، ماتریس نهادی و ماتریس توزیع مسئولیت پاسخ داده شود.

پیشینه تحقیق

الله مراد سیف در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۱۰ طی مقاله‌ای با عنوان: «مقدمه‌ای بر نقشه راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» در فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج با طرح سوال سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغ شده، مشتمل بر چه اهداف موضوعی و کلان بوده و ارتباط این اهداف در قالب یک نقشه راه علمی چگونه است؟ با روشی توصیفی، فراتحلیل، تحلیل محتوا، سه سطح از گام‌های پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، با الهام از آیه کریمه ۲۹ سوره فتح، را «توانمندسازی درونی»، «پایدارسازی ذاتی» و «الهام‌بخشی جهانی» بر شمرده است و توضیح داده هر سطحی، پیش‌نیاز و زمینه‌ساز تحقق سطح بالاتر خواهد بود.

- الله مراد سیف و محسن نوروزی در سال ۱۳۹۸ طی مقاله‌ای با عنوان: «نقش و تاثیر نهادها بر پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی» به بررسی نقش

نهادهای در پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پرداخته و ضمن پیشنهاد نقشه راه نهادی، راه کارهایی را برای تحقق این سیاست‌ها ارائه کرده‌اند.

- حسین عربی نیز در همان سال طی مقاله‌ای با عنوان: «بایسته‌های اقتصاد مقاومتی» در فصلنامه سیاست کلان به تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی از نگاه مقام معظم رهبری با روش تحلیلی، توصیفی کرده است و ضمن اشاره به جنبه‌های مختلف اقتصاد مقاومتی در کلام مقام معظم رهبری، شاخص‌هایی نظیر ایجاد امنیت و ثبات در اقتصاد و عدم تزلزل در برابر شوک‌های خارجی را مورد توجه قرار داده و یکی از ضعف‌های اساسی اقتصاد ایران را وابستگی به نفت دانسته است.

«بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه مقام معظم رهبری» مقاله دیگری است که توسط محمدصادق ترابزاده، سیدعلی رضا سجادیه و مصطفی سمیعی نسب، در فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی در سال ۱۳۹۲ با هدف بررسی ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و ارائه مدل مفهومی (ابعاد، ویژگی‌ها و الزامات) اقتصاد مقاومتی، چاپ شده است.

روش تحقیق

این پژوهش به لحاظ هدف، کاربردی، از نظر رویکرد کیفی و از لحاظ روش، تحلیلی توصیفی است. این تحقیق تلاش کرده تا با واکاوی ادبیات، تحلیل محتوای اسنادی که به روش وب و کتابخانه‌ای و نیز از خلال مصاحبه با خبرگان اجرایی، نمایندگان محترم وقت مجلس در حوزه اقتصاد و نیز اساتید دانشگاه به ارائه نداشت نهادی و نقشه راهی برای پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی بپردازد.

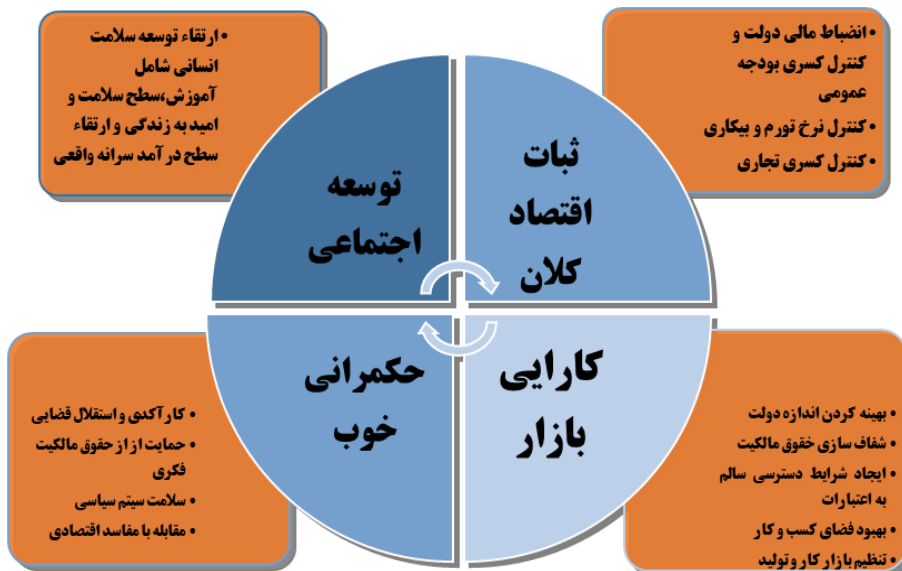
در خلال این پژوهش نیز تلاش شد تا با تحلیل محتوای اسناد و مرور ادبیات و نیز به روش کیفی و مصاحبه با تعداد دوازده نفر از خبرگان دانشگاهی و اجرایی به واکاوی علل عدم موفقیت در اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های ابلاغی و نقاط ضعف موجود بپردازد و در انتها الگوی تدوین شده به قضاوت ایشان گذاشته شد. لازم به تاکید است در خلال

جلسات خبرگی روایی الگو به بحث و قضاوت خبرگان گذاشته شد و مورد تایید ایشان قرار گرفت. روایی و پایایی آن به کمک روش‌های مثلث سازی و با تکیه بر تعدد منابع و خبرگان آزموده شده است.

ادبیات و مبانی نظری

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی که در آخرین روز بهمن ماه سال ۱۳۹۲ از سوی رهبر معظم انقلاب (مدظله‌العالی) با الهام از مبانی ارزشی اسلام ناب محمدی (ص) ابلاغ شد، در حقیقت یک دکترین اقتصاد سیاسی و یک گفتمان است که می‌توان تمامی نشانه‌ها و اجزاء یک گفتمان جامع را در آن مشاهده کرد. مقام معظم رهبری در ابلاغیه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیشرو را اصلی‌ترین شاخصه اقتصاد مقاومتی دانسته‌اند. اقتصادی که با نگاه تولید محور به پیشبرد اهداف ملی و حفظ دستاوردها می‌انجامد.

شکل شماره ۲؛ محورها و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی. (سیف، ۱۳۹۱: ۱۷)

نهادهای و رویکرد نهادی در اقتصاد:

نهاد (ن / ن) در فرهنگ دهخدا مصدر مرخم و اسم مصدر و ریشه فعل نهادن قید شده و مترادف آن اداره، بنیاد، سازمان، موسسه، اساس، پایه، آفرینش، خلقت، فطرت، طینت، جبلت، جوهره، خمیره، باطن، درون، ذات، ضمیر، سرشت، طبع، طبیعت آمده است. در فرهنگ معین نیز

(ن / ن) طبیعت، سرشت، ذات، نژاد، نسب، رسم و روش معنی شده است^۱.

نهادهای از این رو در اقتصاد مهم تلقی می‌شوند که هر اقدام علمی، متضمن سیر مرحله‌ای است که از فلسفه جهان‌بینی و پارادایم فکری که تئوری‌ها به آن تعلق دارند آغاز و تا سیاست‌ها و اقدامات اجرایی ادامه پیدا می‌کند؛ بنابراین، همان پارادایم فکری است که اقدامات فرد را تحت تأثیر چشم‌اندازهای متأثر از ارزش‌ها و جهان‌بینی که مجری و محقق به آن تعلق خاطر دارند شکل می‌دهد.

شکل شماره ۱؛ تاثیر مبانی پارادایمی بر عملکرد افراد، برگرفته از مصاحبه علمی با محمود متوسلی؛

کنگره ملی اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۳

بنابراین در عمل، سیاست‌هایی اعمال می‌شود که از یک سو تابع پارادایم‌های فکری هستند که به آن تعلق دارند و از سوی دیگر، می‌توانند به دو شکل منشأ اثر باشند؛ زمانی به‌طور مؤثر و با نگاهی کل‌گرایانه و با لحاظ تمام متغیرهای مؤثر در موضوع (نگاهی نظام‌مند) و زمانی تنها با نگاه به برخی متغیرها که طبیعتاً در این حالت موفق نخواهند بود.

رویکرد نهادی، یکی از شاخه‌های مهم علم اقتصاد و دانش سیاست‌گذاری بوده که پس از تدوین سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، توجه به آن در اجرا و پیاده‌سازی این سیاست‌ها اهمیت مضاعفی یافته است. به نظر خبرگان، تمرکز بر نهادها، بخشی ضروری برای اجرای

1. <http://dictionary.abadis.ir/>

برنامه‌ها بوده و فقدان آنها به یقین، اجرای هر برنامه‌ای را با مشکلات اساسی و انحراف مواجه می‌سازد؛ چرا که نوع نگاه برنامه‌ریزان به واقعیات، بر اساس ساختارهای ذهنی و سازمانی، قوانین و مقررات و در نهایت، قضاوت آنها تحت تأثیر همین نهادها شکل می‌گیرد.

روش شناسی مکتب نهادی که تورستن وبلن در سال ۱۹۰۰ میلادی پایه ریزی کرد، بر اساس روش شناسی نامتعارف مارکسسیم بنا نهاده شده و ریشه پیدایش آن بر گرفته از انتقادات طبقه کارگر و جامعه سرمایه‌داری آمریکا در پایان قرن نوزدهم میلادیست.

گروهی از نهاد گرایان اعتقاد دارند مکتب اقتصادی نهادی مکمل مکتب اقتصادی نئوکلاسیک است. از دید اینها مکتب نئوکلاسیک یک مکتب موفق است که در نهایت به افزایش رشد اقتصادی جامعه منتهی می‌شود (دهقان و محنت فر، ۱۳۸۵:۴۲۵). به باور داگلاس نورث برنده نوبل اقتصاد سال ۱۹۹۳ نهادها قواعد بازی در جامعه‌اند و ازین رو در اقتصاد نیز نقش بی بدیلی بازی می‌کنند. وی اذعان می‌دارد حال و آینده به واسطه تداوم نهادهای یک جامعه با گذشته پیوند دارد (نورث، ۱۳۸۵: ۲۰).

نورث معتقد است: «اینکه نهادها بر اقتصاد تاثیر می‌گذارند چندان محل مناقشه نیست. این نکته نیز چندان جدال برانگیز نیست که عملکرد متفاوت اقتصادها در طول زمان اساساً متأثر از تغییر و تحول نهادهاست. با وجود این، نه نظریه اقتصادی معاصر و نه تاریخ نگاری بر پایه اعداد و ارقام هیچ کدام نقش نهادها در عملکرد اقتصادی را به حساب نمی‌آورند؛ چرا که چارچوب‌های تحلیلی لازم برای وارد کردن تحلیل‌های نهادی در علم اقتصاد و تاریخ اقتصادی هنوز آماده نشده است (نورث، ۱۳۸۵: ۱۹).

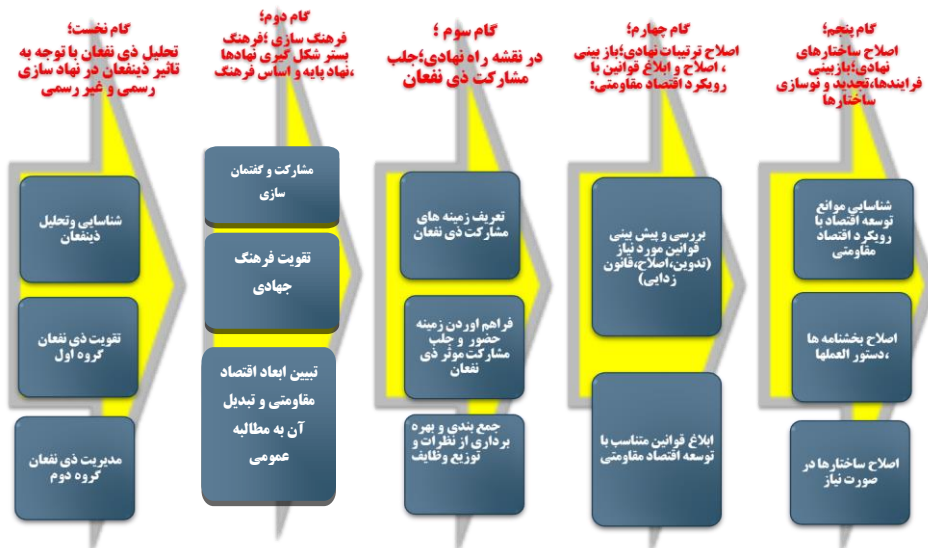
بنابر آنچه گفته شد، عوامل نهادی نظیر: قوانین اقتصادی، سیاست‌های دولت، نظام‌های حقوقی و... شکل دهنده محیط‌های اقتصادی برای تولید و تجارت هستند. اگر ساختار یک اقتصاد، سرمایه‌گذاری و تولید را تشویق کند، موجبات توسعه و پیشرفت اقتصادی را فراهم می‌کند و در غیر اینصورت موجبات عقب‌ماندگی و یا تخریب آنرا تسهیل می‌کند (آزرمند، ۱۳۸۵: ۱۲۱). لازم به ذکر است صاحب‌نظران بر این باورند که الزامات نهادی پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مهم‌تر از الزامات اجرایی و برنامه‌ایست و یکی از بزرگترین موانع تحقق سیاست‌های یاد شده، ساختار مالکیت است که در زمره الزامات

نهادی به شمار می آید (نادران، ۱۳۹۳).

یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها

تحلیل ذی‌نفعان

با مطالعه ادبیات و مصاحبه با خبرگان اجرایی و دانشگاهی، پنج گام زیر برای تدوین نقشه راه نهادی با توجه به مشکلات و آسیب‌های اساسی اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، استخراج شد:

شکل شماره ۳- گام‌های تدوین نقشه راه نهادی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

گام اول: تحلیل ذی‌نفعان حوزه

در ادبیات موضوع منظور از ذینفع، فرد یا گروهیست که از یک برنامه منتفع شده و یا تأثیر می‌پذیرد. تحلیل ذی‌نفعان به عنوان فرایندی شناخته می‌شود که به‌واسطه آن، وجوهی از پدیده‌های طبیعی و اجتماعی که توسط یک عمل یا تصمیم، تحت تأثیر واقع می‌شوند، تعیین شده و همچنین افراد، گروه‌ها و سازمان‌هایی که تحت تأثیر وجوه یاد شده قرار داشته یا این وجوه را تحت تأثیر قرار می‌دهند، نیز شناسایی می‌شوند. به‌نظر می‌رسد در این بخش، طی کردن مراحل زیر ضروری است:

شناسایی و تحلیل ذی‌نفعان

ذی‌نفعان به‌طور طبیعی، شامل تمام افرادی هستند که بر یک برنامه تأثیر گذاشته یا از آن تأثیر می‌پذیرند. چنانچه در بررسی ادبیات و در خلال مصاحبه خبرگان نیز به آن پرداختیم، برای تحلیل میزان تأثیر ذی‌نفعان در سیاست‌ها، باید ابتدا آنها را دسته‌بندی کرد. این کار را می‌توان با کمک خوشه‌بندی ذی‌نفعان به ذی‌نفعان اولیه، ذی‌نفعان ثانویه و ذی‌نفعان کلیدی و یا با کمک تهیه نقشه نفوذ ذی‌نفعان^۱ و تهیه ماتریس‌های قدرت - علاقه^۲ یا قدرت - پویایی^۳، طی فرایندی که معمولاً شامل مراحل زیر است، انجام داد:

۱. تشخیص ذی‌نفعان بر اساس روش‌هایی همچون ذهن‌انگیزی، مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته، تشکیل گروه‌های خبرگی و کانونی و بر اساس روش نمونه‌برداری گلوله برفی و مطالعه ادبیات؛

۲. متمایزسازی و طبقه‌بندی ذی‌نفعان بر اساس علائق، میزان نفوذ در جریان انجام طرح و قدرت تأثیر بر آن؛

۳. کشف ارتباطات بین ذی‌نفعان؛

۴. تشخیص فضاهای درگیری احتمالی ذی‌نفعان و اتخاذ تدابیر لازم برای مدیریت آنها؛

۵. تعیین اولویت در برنامه‌های مربوط به ذی‌نفعان.

بر اساس تحلیل محتوای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و با توجه به ذی‌نفعان مستخرج از ادبیات و تلاش‌های محققین، جدول شماره «یک» به‌منظور برنامه‌ریزی‌های اجرایی، مورد تأکید قرار می‌گیرد.^۴

جدول شماره (۱)، نمونه‌ای از تحلیل ذی‌نفعان بر اساس ادبیات و مؤلفه‌های مستخرج از تحلیل محتوای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است.

1. Stakeholder Influence Map

2. Power / Interest Grid

3. The Power / Dynamism Matrix

۴. دبیرخانه شورای اقتصاد، در کتابی به نام «مجموعه اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی» که در سال ۱۳۹۳، توسط انتشارات معاونت راهبردی رئیس‌جمهور به چاپ رسیده است، بخشی از ذی‌نفعان و برنامه‌های متناظر با سیاست‌های ابلاغی را مورد بحث قرار داده است.

جدول شماره ۱؛ نمونه تحلیل ذی نفعان با تکیه بر تحلیل محتوای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

ذی نفع / بخش خصوصی	قوه مجریه														مؤلفه													
	قوه قضائیه	قوه مقننه	دیوان عدالت اداری	سازمان بازرسی	کمیسیون‌ها	مرکز پژوهش‌ها	دیوان محاسبات	معاونت علمی	آموزش و پرورش	نهاد ریاست جمهوری	مناطق آزاد	استاندارد	خارجه	علوم		صدا و سیما	ارشاد	نیرو	ارتباطات	راه و شهرسازی	نفت	اقتصاد	تعاون	پهناشت	جهاد کشاورزی	صنعت	بانک مرکزی	معاونت برنامه‌ریزی
تولید کنندگان، مصرف کنندگان و نهادهای غیردولتی	*				*	*				*								*		*	*	*	*	*	*	*	*	فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی
تولید کنندگان، مصرف کنندگان و نهادهای غیردولتی	*				*	*		*	*												*	*	*	*	*	*	*	فعال‌سازی سرمایه‌های انسانی و علمی کشور
تولید کنندگان، مصرف کنندگان و نهادهای غیردولتی	*				*	*		*	*	*					*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	توسعه کارآفرینی
تولید کنندگان، مصرف کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*						*	*					*	*	*	*	*	*	*	تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی
تولید کنندگان، مصرف کنندگان و نهادهای غیردولتی	*				*	*		*	*						*	*					*	*	*	*	*	*	*	به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*												*	*	*	*	*	*	*	ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*	*					*	*					*	*	*	*	*	*	*	پشتتاری اقتصاد دانش‌بنیان
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*	*					*	*					*	*	*	*	*	*	*	پیاپی‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*	*					*	*					*	*	*	*	*	*	*	ساماندهی نظام ملی نوآوری
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*	*					*	*					*	*	*	*	*	*	*	ارتقای جایگاه جهانی کشور
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*	*					*	*					*	*	*	*	*	*	*	افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان
تولید کنندگان و نهادهای غیردولتی					*	*		*	*	*					*	*					*	*	*	*	*	*	*	دستیابی به رتبه اول اقتصاد منطقه

گام‌های بعدی تحلیل ذی‌نفعان، عبارتند از: تقویت ذی‌نفعان گروه اول (ذی‌نفعان همراه)

چنانچه از مطالعه ادبیات و مصاحبه خبرگان برداشت می‌شود، انجام تحلیل ذی‌نفعان به منظور تشخیص تأثیراتی که در اجرای سیاست‌ها از ناحیه ایشان متصور است و نیز به دلایل زیر ضروری و مورد تأکید است:

۱. ارزیابی چگونگی تأثیرگذاری یا تأثیرپذیری ذی‌نفعان در اجرای موفق برنامه‌های مرتبط با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی؛
۲. پیش‌بینی نتایج تغییر در فعالیت‌های سازمان‌ها، پس از اجرای سیاست‌های یاد شده؛
۳. تشخیص معیار موفقیت ذی‌نفعان؛
۴. تضمین موفقیت برنامه‌های تدوین شده، از طریق توسعه همکاری با ذی‌نفعان و مدیریت فعالیت‌های مداخله‌گر.

حضور و اقدامات ذی‌نفعان گروه اول برای مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های اقتصاد مقاومتی، نیازمند ایجاد و یا اصلاح نهادهایی است که طی ماتریس نهادی (جدول شماره ۳)، مورد اشاره قرار گرفته و جزئیات آن از پرسشنامه توزیع شده در میان خبرگان، استخراج و در آغاز این بخش به آن اشاره شده است. البته این امر، مستلزم برنامه‌ریزی‌های اجرایی نیز است که در جای خود مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت.

مدیریت ذی‌نفعان گروه دوم (رانت‌جویان، گروه‌های فشار و...)

بنابر ملاحظات مدیریتی، در این پژوهش ذی‌نفعان را به دو گروه ذی‌نفعان دسته اول و دوم خوشه‌بندی کرده‌ایم. منظور از ذی‌نفعان گروه دوم، افراد و گروه‌هایی هستند که به هر دلیل، مانع اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی خواهند شد. بدیهی است که برای مدیریت این دسته از ذی‌نفعان، برنامه‌ریزی و نهادسازی، لازم و ضروری است.

واپایش و ارزیابی‌های برنامه‌ای، ایجاد ساختارهای نظارتی و یا تقویت نظارت‌های کنونی در صورت نیاز و به شیوه‌ای تخصصی، تدوین قوانین و مقررات و... از اقداماتی

¹. Identify stakeholders' 'success criteria'

هستند که در مسیر مدیریت این دسته از ذی‌نفعان ضروری به‌نظر می‌رسند.

گام دوم: فرهنگ‌سازی

مشارکت و گفت‌وگو سازی: اقدامات این بخش از برنامه، با هدف تقویت مشارکت و گفت‌وگو سازی ذی‌نفعان و نخبگان، توجه دادن به مسائل مهمی از قبیل سرمایه اجتماعی، مشارکت، انسجام اجتماعی، فرهنگ کار، سرمایه مذهبی، فرایند جامعه‌پذیری و... انجام می‌پذیرد.

تقویت فرهنگ جهادی: تقویت فرهنگ جهادی در راستای تولید ثروت، افزایش بهره‌وری ملی و... از سوی متولیان فرهنگ اقدامی ضروری است. مقام معظم رهبری، برخی ویژگی‌های مدیریت جهادی را «**کار مضاعف، مداومت، مقاومت، همت مضاعف، آرمان‌گرایی و واقع‌بینی**» عنوان و عامل مهم آن را خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی دانسته‌اند.^۱

ایشان در جای دیگری، مشکل اقتصاد ایران را «**تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری و مدیریت اجرایی نیرومند و پراکنجه و جهادی**» عنوان کرده‌اند.

تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و تبدیل آن به مطالبه عمومی: مطالبه عمومی، دارای ویژگی بسیار مهمی است که در عین همراهی و همکاری آحاد مردم که نقش بی‌بدیلی در موفقیت اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی دارند، برنامه‌ریزان و مجریان را برای برنامه‌ریزی و اقدامات مؤثر به جلو می‌راند.

گام سوم: جلب مشارکت ذی‌نفعان و توزیع وظایف

تعریف زمینه‌های مشارکت ذی‌نفعان برای حضور در برنامه‌ها: در تحقق اهداف پنج‌گانه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصاد دانش‌بنیان، مردم‌پایه، عدالت‌محور، درون‌زا و برون‌گرا، شناسایی زمینه‌های حضور مردم و بخش خصوصی و حتی سرمایه‌گذاران خارجی و اصلاح و یا ایجاد نهادهایی از جمله حقوق مالکیت مادی و معنوی، قوانین و مقررات، نظامات اداری و...، ضروری به‌نظر می‌رسد. همچنین معرفی زمینه‌هایی که اولویت سرمایه‌گذاری کشور

۱. بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی مپنا، ۱۳۹۳/۰۲/۱۰

هستند، بخش دیگری است که باید به آن توجه شود.

نهادسازی برای فراهم آوردن زمینه حضور و جلب مشارکت مؤثر ذی‌نفعان: مطابق نظر خبرگان و بر اساس مصاحبه‌های به‌عمل آمده،^۱ حضور ذی‌نفعان در عرصه‌های اقتصادی و برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی، مستلزم فراهم آوردن زمینه‌های حضور ایشان است که بی‌شک، بخش عمده آن با ایجاد نهادهای ضروری نظیر حقوق مالکیت، قوانین تولید، تدبیر و کنش جمعی، نظم و قواعد و... محقق خواهد شد. بخشی از این نهادها و سازمان‌های مرتبط با اجرای آنها، در قالب ماتریس شماره (۲) آمده است:

جدول شماره ۲؛ ماتریس نهادی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

سازمان‌ها	نهادها	
دولت، رسانه ملی، قوه مقننه (کمیسیون‌ها، مرکز پژوهش‌ها و دیوان محاسبات) قوه قضاییه (سازمان بازرسی کل کشور و دیوان عدالت اداری)، بانک‌های خصوصی	سیاست‌ها، کنش جمعی، نظام‌های اداری، عدم اطمینان، قدرت برنامه‌ریزی، قوانین بخشنامه‌ها و دستورالعمل‌ها، سازمان‌ها، محدودیت‌های رسمی، دولت متولی خدمات عمومی و قاعده‌گذار	نهادهای رسمی
گروه‌های فشار، گروه‌های ذی‌نفع، کانون‌ها و مجامع مذهبی، نهادهای عمومی غیردولتی و شهرداری‌ها، سازمان‌های مردم‌نهاد، تشکلهای و نهادهای کارگری و صنفی	قوانین مذهبی و اخلاقی، رسوم و سنت‌ها، عادات و قواعد اخلاقی، عرف، غریزه سازندگی، انگیزه‌ها و غرایز، فرهنگ، کنش جمعی، ذهنیت نهادینه‌شده، تغییر و تکامل، تشکلهای و انجمن‌ها، حقوق مالکیت مادی و معنوی، مبادله، عدم اطمینان، تدبیر و کنش جمعی، اهداف اصولی جامعه، قوانین عرفی، تکامل نهادی، نظم و قواعد، انسان متعهد به قرارداد، محدودیت اطلاعات، محدودیت‌های غیررسمی	نهادهای غیررسمی

ماتریس نهادی را می‌توان بر اساس سطوح تصمیم‌گیری و نیز مبتنی بر نقشه راه مطرحه در جدول شماره (۳) که به عنوان نمونه تنظیم شده، ارائه کرد:

۱. الیاس نادران و محمود متوسلی؛ مصاحبه کنگره ملی اقتصاد مقاومتی بهمن ۱۳۹۳، تهران

جدول شماره ۳: ماتریس نهادی با توجه به نهادهایی که حداکثر تاثیر را دارند.

بخش خصوصی	صدا و سیما	قوه قضائیه	قوه مقننه	قوه مجریه	کارکرد نهاد
همکار	همکار	همکار	همکار	مسئول	گام اول؛ تحلیل ذی نفعان
*	*	-	-	*	شناسایی و تحلیل ذی نفعان
*	*	*	*	*	تقویت ذی نفعان گروه اول
*	*	*	*	*	مدیریت ذی نفعان گروه دوم
همکار	همکار	همکار	همکار	مسئول	گام دوم؛ فرهنگ سازی
*	*	*	*	*	مشارکت و گفتمان سازی
*	*	*	*	*	تقویت فرهنگ جهادی
*	*	*	*	*	تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و تبدیل آن به مطالبه عمومی
همکار	همکار	همکار	همکار	مسئول	گام سوم؛ جلب مشارکت ذی نفعان
*	*	-	*	*	تعریف زمینه های مشارکت ذی نفعان
*	*	*	*	*	فراهم آوردن زمینه حضور و جلب مشارکت مؤثر ذی نفعان
*	*	*	*	*	جمع بندی و بهره برداری از نظرات و توزیع وظایف
مسئول	همکار	همکار	همکار	همکار	گام چهارم؛ اصلاح ترتیبات نهادی
*	-	*	*	*	بررسی و پیش بینی قوانین مورد نیاز (تدوین، اصلاح، تصویب قانون زدایی)
-	-	-	-	*	ابلاغ قوانین متناسب با توسعه اقتصاد مقاومتی
همکار	همکار	همکار	همکار	مسئول	گام پنجم؛ اصلاح ساختارهای نهادی، بازبینی فرایندها، تجدید و نوسازی ساختارها
*	*	*	*	*	شناسایی موانع توسعه اقتصاد با رویکرد اقتصاد مقاومتی
-	-	-	*	*	اصلاح بخشنامه ها، دستور العمل ها
-	-	-	-	*	اصلاح ساختارها در صورت نیاز

جمع بندی و بهره برداری از نظرات ذی نفعان و توزیع وظایف:

پس از گرفتن نظر ذی نفعان، جمع بندی نظرات ایشان و فراهم آوردن مقدمات اجرای خواسته های قانونی آنها لازم است. برای توزیع وظایف ذی نفعان نیز، مطابق آنچه که پیش تر آمد، از ماتریس هایی با عناوین «پذیرش مسئولیت»^۱، «مسئولیت»^۲ و یا «ریسی»^۳ استفاده می شود. در ادامه نمونه ای از ماتریس توزیع مسئولیت مطابق جدول شماره (۴) آمده است.

بار دیگر تأکید می شود که باید این ماتریس ها در ابتدای برنامه ریزی طرح ها تکمیل و قبل از تخصیص منابع و فرایند برنامه ریزی، ابلاغ شود؛ پس، یکی از ورودی های تدوین نقشه راه برنامه ای، این ماتریس ها هستند

1. Compliance Responsibility Matrix
2. Responsibility Matrix
3. Responsible , Accountable, Consulted, Informed : RACY

جدول شماره ۴: نمونه‌ای از ماتریس توزیع مسئولیت، بر اساس تحلیل محتوای بخشی از فرمایشات مقام معظم رهبری در ارتباط با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

هدف مسئول	دانش‌بنیانی	اقتصاد مردم‌بنیاد	عدالت محوری	درون‌زایی	برون‌گرایی
<p>پایه‌سازی و اجرای نقش جامع علمی کشور</p> <p>سازماندهی نظام ملی نوآوری</p> <p>برنامه‌ریزی و تلاش برای ارتقای جایگاه جهانی کشور</p> <p>برنامه‌ریزی و تلاش برای افزایش سهم محصولات و خدمات دانش‌بنیان</p> <p>تولید و صادرات محصولات و خدمات</p> <p>دانش‌بنیان</p> <p>دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه</p> <p>شناسای ظرفیت‌ها (بند اول)</p>	<p>توسعه آردن زمین به حساب اکثر رستادگان</p> <p>مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم درآمد و متوسط (بند اول)</p> <p>تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده تولید ثروت، بهبودی، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اطمینان نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه (بند ۲۰)</p> <p>برنامه‌ریزی، زمین‌سازی، ظرفیت‌سازی، هدایت، نظارت، آماده سازی شرایط و تسهیل (بیانات در حرم مطهر رضوی ۰۱/۰۱/۱۳۹۳)</p> <p>حمایت اجرایی از تولید ملی (بیانات در حرم رضوی ۰۱/۰۱/۱۳۹۳)</p> <p>توان بخشی اقتصاد مردمی و بخش خصوصی از طریق بانک‌ها، قوانین و مقررات و... (بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت ۰۲/۰۶/۱۳۹۳)</p>	<p>استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهبودی، کاهش شدت آبرزی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی (بند چهارم)</p> <p>مهم‌تری عادلانه عمل در زمینه تولید و مصرف متناسب با نقش آنها (بند اول)</p> <p>مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه</p> <p>مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست‌های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی (بند ۸)</p> <p>صرفه‌جویی در هزینه‌های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختارها، منطقی سازی اندازه دولت و حذف دستگاه‌های موازی و غیرضروری</p> <p>و هزینه‌های زائد (بند ۶)</p> <p>مفلس‌سازی اقتصاد و سالم‌سازی آن و جلوگیری از اقدامات فزاینده و زمین‌های فاسد در حوزه‌های پولی، تجاری، ارزی و... (بند ۱۹)</p> <p>سخت‌افزار و روان سازی نظام توزیع و قیمت‌گذاری و روزآمدسازی شیوه‌های نظارت بر بازار (بند ۳۳)</p> <p>بهره‌مندی طبقات محروم از پیشرفت اقتصادی کشور به معنای واقعی کلمه (بیانات در جلسه تعیین سیاست‌های اقتصادی مقاومتی ۲۰/۱۲/۱۳۹۲)</p> <p>فلسفه‌شناسی و ایجاد امنیت اقتصادی، شفاف‌سازی، ایجاد فضای رقابتی و یابی</p> <p>اهدافکی، نظارت، رفع موانع اجرای سیاست‌ها (بیانات در جلسه تعیین سیاست‌های اقتصادی مقاومتی ۲۰/۱۲/۱۳۹۲)</p> <p>همکاری فائق محریه و قضاییه برای سالم‌سازی فضای اقتصاد (بیانات در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت ۰۲/۰۶/۱۳۹۳)</p>	<p>تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به‌منظور توسعه کارآفرینی (بند اول)</p> <p>برنامه‌ریزی برای فعال‌سازی و به‌کارگیری ظرفیت‌های موجود (بیانات در دیدار مردم استان ایلام در سالروز ولادت امیرالمؤمنین علیه‌السلام ۲۳/۰۲/۱۳۹۳)</p> <p>فرهام آردن زمین استفاده از کالای داخلی (بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی ۰۱/۰۲/۱۳۹۳)</p> <p>ارتقای تولید داخلی نهادهای و کالاهای اساسی (بموجب در اقدام و راه‌اندازی، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی (بند ۶)</p> <p>اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخ‌گویی نیازهای اقتصادی ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیش‌گامی در تقویت بخش واقعی (بند ۹)</p> <p>ارتقای ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید کالاهای دارای باارزش، بهینه (بند ۱۵)</p> <p>تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهبودی، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اطمینان نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه (بند ۲۰)</p> <p>دولت تکلیف است برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ‌سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور، اقدامات زیر را معمول دارد:</p> <p>شناسایی و به‌کارگیری ظرفیت‌های علمی، فنی و اقتصادی، برای دسترسی به توان آتقندی و اقدامات مناسب</p> <p>رصد برنامه‌های تحریک و ارتقای هزینه برای دشمن</p> <p>مدیریت مشارکت اقتصادی از طریق تهیه طرح‌های واکنش هرچند، فعال، سریع و به‌مکام در برابر مخاطرات و اختلال‌های داخلی و خارجی (بند ۲۲)</p> <p>تکیه بر ظرفیت‌های داخلی (بیانات در جلسه تعیین سیاست‌های اقتصادی مقاومتی ۲۰/۱۲/۱۳۹۲)</p>	<p>ایجاد شرایط و حمایت از صنعت برای حضور در بازارهای جهانی با همت و ابتکار (بیانات در دیدار کارگران در گروه صنعتی ۰۱/۰۲/۱۳۹۳)</p> <p>حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده (بند ۱۰)</p> <p>توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به‌منظور انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات و افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور از طریق:</p> <p>توسعه پهنه‌های راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان، به‌ویژه همسایگان</p> <p>استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدفهای اقتصادی</p> <p>استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای (بند ۱۲)</p> <p>بلا بردن صادرات برق، محصولات پرتولیدی و فرآورده‌های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع (بند ۱۵)</p> <p>افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن (بند ۲۴)</p>	

گام چهارم: اصلاح تریبات نهادی، بازبینی، اصلاح و ابلاغ قوانین با رویکرد اقتصاد مقاومتی

بررسی و پیش‌بینی قوانین مورد نیاز: آنچه به‌طور مشخص از پرسشنامه توزیعی در میان خبرگان به‌دست می‌آید، ضرورت اصلاحات نهادی برای تحقق سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی است. بررسی و پیش‌بینی قوانین مورد نیاز و اصلاح احتمالی و یا حذف قوانین فعلی، با مشارکت گسترده ذی‌نفعان و دولت، با تحلیل فضای اقتصادی کشور و با رویکرد ابلاغی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، از اقدامات دیگری است که انجام آن در این مرحله ضروری به‌نظر می‌رسد. صاحب‌نظران معتقدند که به‌طور معمول، قانون‌زدایی در این شرایط، توجه بیشتری می‌طلبد: «مجلس و دولت، قانون‌گذاری یا مقررات‌گذاری را به‌عنوان اولویت ثانویه قرار دهند؛ یعنی جز به ضرورت، قانون جدید نگذارند و انرژی را بر نظارت و اعاده حیثیت قانون متمرکز کنند»^۱.

ابلاغ قوانین متناسب با توسعه اقتصاد مقاومتی: فراهم آمدن زمینه توسعه فعالیت‌های اقتصادی مردم‌بنیاد و عدالت‌محور، ایجاد امنیت اقتصادی، تشویق سرمایه‌گذاری خارجی و... نیازمند قوانین مناسب است.

بدیهی است در این مرحله باید از خروجی مراحل گذشته نیز بهره جست؛ ضمن اینکه اخذ نظر ذی‌نفعان و بررسی‌های کارشناسی در ارتباط با موانع توسعه اقتصاد مقاومتی در راستای دستیابی به اهداف کلان ترسیمی که پیش‌تر بیان شد، ورودی مناسبی برای دو مرحله آخر این نقشه راه به‌شمار می‌رود.

گام پنجم: اصلاح ساختارهای نهادی؛ بازبینی فرایندها، تجدید و نوسازی ساختارها

بررسی، شناسایی و فعال‌سازی ذی‌نفعان: یکی از اقدامات ضروری در اصلاح ساختارهای نهادی، شناسایی و فعال‌سازی ذی‌نفعان، و تطبیق و اصلاح دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها در دولت است. این تطبیق و اصلاح که با قوانین ابلاغی جدید از سوی نهادهای مقررات‌گذاری و مبتنی بر سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی صورت می‌گیرد، با نگاه به ماتریس و نگاشت نهادی تهیه می‌شود.

۱. خاندوزی؛ گفتگوهای علمی کنگره ملی اقتصاد مقاومتی، بهمن ۱۳۹۳

تشکیل گروه‌های کارشناسی: تشکیل این گروه‌ها با هدف شناسایی موانع توسعه اقتصاد با رویکرد اقتصاد مقاومتی و همچنین توانمندسازی بخش دولتی و خصوصی با لحاظ اولویت‌هایی نظیر توسعه اقتصادهای مردم نهاد، کارآفرینی، به‌کارگیری منابع مالی و انسانی، بسترسازی و اقدامات حمایتی برای تولید داخلی، بهبود فضای کسب و کار و رقابت اقتصادی سالم، و مقررات زدایی، از موضوعاتی است که به توجه ویژه نیاز دارد. یکی از موضوعاتی که در این بخش می‌تواند راهگشا باشد توجه به نخبگان و شرکت‌های دانش بنیان و البته فناوری‌های نو آیندی است که مورد تاکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) نیز بوده است.

اصلاح دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها: مطابق یافته‌های این پژوهش، اصلاح دستورالعمل‌ها و بخشنامه‌ها و در صورت نیاز، اصلاح، ایجاد و تعدیل ساختارهای سازمانی، نظیر اصلاح برخی قوانین پولی، مالی، معاملاتی، مالیاتی، بانکی، نحوه مدیریت مخاطرات اقتصادی، مقابله با زمینه‌های فسادزا و... از سایر اقداماتی است که شایسته است با رویکرد اقتصاد مقاومتی، مورد عنایت قرار گیرد.

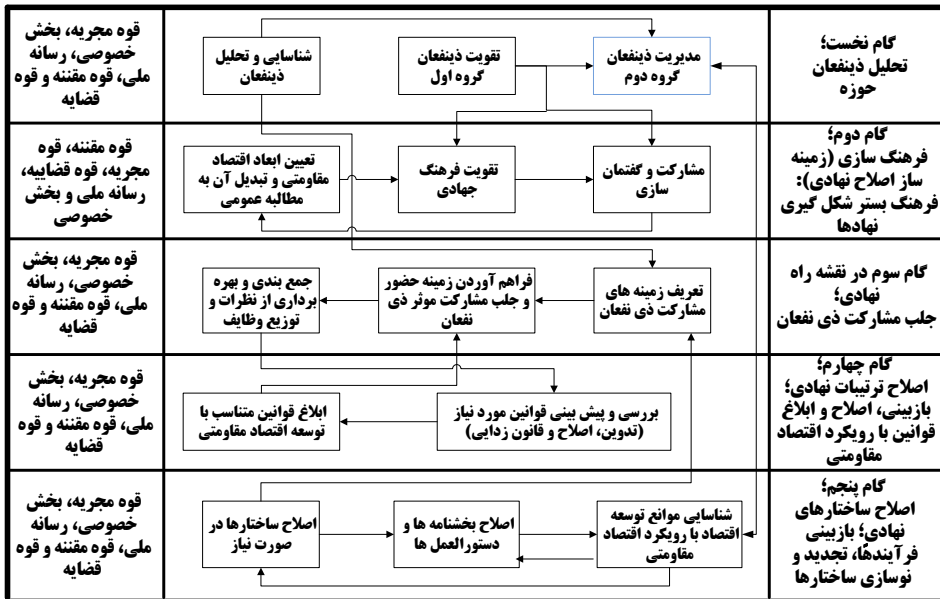
نتیجه‌گیری و پیشنهادات

به نظر می‌رسد که پس از طی حدود چهل سال از عمر گران‌سنگ انقلاب اسلامی، به موازات ابلاغ سیاست‌های کلی در حوزه اقتصاد، اراده برنامه‌ریزی شده‌ای مبنی بر پیاده‌سازی، اجرای متناسب و همچنین پایش مرحله‌ای سیاست‌های اقتصادی متناسب با شرایط جمهوری اسلامی وجود نداشته و یا به عرصه اجرا در نیامده است و سرانجام آنچه در عمل دیده می‌شود این است که مسائل و مشکلات اقتصادی مورد نظر در سیاست‌های کلی، در بسیاری از موارد پابرجا مانده و به تبع آن سیاست‌های برنامه‌ای و موضوعی نیز به تکرار با عناوین متفاوت تنظیم و ابلاغ شده است؛ در نتیجه هم مشکل تکرار شده است و هم سیاست کلی حسب زمان و شرایط موضوع، عوض می‌شود. بنابراین در اختیار داشتن الگویی برای طی کردن مسیر تا وصول اطمینان از اجرای سیاست‌ها امری ضروریست.

مقام معظم رهبری در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۲۰ در این باره تاکید داشته‌اند: «مجموعه‌ی سیاست‌های اقتصاد مقاومتی در واقع یک الگوی بومی و علمی است که برآمده‌ی از فرهنگ انقلابی و اسلامی ما است؛ متناسب با وضعیت امروز و فردای ما است. من شرح خواهم داد که این مربوط به وضع کنونی و شرایط کنونی کشور نیست، این یک تدبیر بلندمدت برای اقتصاد کشور است؛ می‌تواند اهداف نظام جمهوری اسلامی را در زمینه‌ی مسائل اقتصادی برآورده کند؛ می‌تواند مشکلات را برطرف کند؛ درعین حال پویا هم هست.»

آنچه که مهم به نظر می‌رسد در گام نخست باور به ضرورت تغییر الگوی عمل در عرصه اقتصاد برای همگان است؛ چرا که باورها هستند که اعمال ما را شکل می‌دهند. این همان نکته‌ایست که در قالب مکتب نهادی در عرصه اقتصاد خودنمایی می‌کند و بی‌توجهی به آن دلیل شکست بسیاری از برنامه‌های اقتصادی است که با الگوها و عناوین متفاوت عرضه و اجرا می‌شوند و در عمل به دلیل عدم تطبیق با ترتیبات و ساختارهای نهادی به شکست می‌انجامند.

نهادها با در اختیار گذاشتن ساختارهایی برای زندگی روزمره، عدم اطمینان را کاهش می‌دهند؛ ضمن آنکه راهنمای کنش متقابل انسان‌ها هستند. بنابراین می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که نهادها چارچوب‌هایی هستند که کنش متقابل انسان‌ها درون آنها تحقق می‌پذیرد (نورث، ۱۳۸۷: ۲۰).

شکل شماره ۴؛ نگاشت نهادی^۱؛ گام‌های اجرایی نقشه راه پیشنهادی و نهادهای مسئول هر مرحله

در عین حال انجام هر اقدامی مستلزم در اختیار داشتن نقشه راهی برای طی مراحل مدنظر برنامه‌ریزان است که در این پژوهش تلاش شد با تکیه بر تحلیل محتوای اسناد مستخرج از ادبیات و مصاحبه خبرگان تهیه شود. این مسیر طی پنج گام با تحلیل ذینفعان آغاز و با اصلاحات نهادی به پایان می‌رسد و در انتها نیز نگاشت نهادی که ناظر به نهادهای فعال و موثر در این حوزه هستند، پیشنهاد شده است.

^۱. نگاشت نهادی، نمایی از وضعیت نهادهای فعال در یک حوزه خاص، به همراه روابط بین آنها و ابزاری است دیداری برای شناسایی و نمایش نهادهای کلیدی (رسمی و غیررسمی) و افراد درون و بیرون یک جامعه و اهمیت گروه‌های مختلف اجتماعی؛ بنابراین، نگاشت نهادی، فرایند بررسی و طراحی اجزای یک نظام و پویایی آنها و وابستگی‌های متقابل و تعاملات و روابط اجزاء و چگونگی گردش فعالیت‌ها را به نمایش می‌گذارد.

فهرست منابع و مآخذ

- آذرمند، حمید (۱۳۸۵)، نقش نهادهای سیاسی در توسعه اقتصادی، *فصلنامه توسعه اقتصادی و سیاسی*، تهران
- سیف، الله مراد (۱۳۹۲)، نقشه راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*، تهران
- محمد پور، احمد؛ صادقی، رسول؛ رضایی مهدی (۱۳۸۹)، روش‌های تحقیق ترکیبی به عنوان سومین جنبش روش شناختی مبانی نظری و اصول عملی، *مجله جامعه شناسی کاربردی*، تهران.
- نورث، داگلاس سی (۱۳۷۷)، نهادها، تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی، ترجمه محمد رضا معینی، تهران: سازمان برنامه و بودجه.
- نوروزی، محسن و سیف، الله مراد (۱۳۹۸) نقش و تاثیر نهادها در پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، *فصلنامه علمی مطالعات مدیریت راهبردی دفاع ملی*، سال سوم، شماره ۱۱، تهران
- واعظی سید کمال، فدایی محمد (۱۳۹۴) معرفی الگوی اقتصاد مقاومتی به‌عنوان مدل بومی توسعه پایدار، *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات دفاعی استراتژیک*، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران.

